

Nicoline van der Sijs. (2019). *15 eeuwen Nederlandse taal*. Sterck & De Vreese. Isbn 978 90 561 5534 6, € 22,50, 256 blz.

Tegen de opwinding

Wie zich opwindt over veelgemaakte taalfouten, trendy newspeak en andere vormen van taalverloedering, die doet er goed aan zich te verdiepen in de taalgeschiedenis. Het is een probaat kalmeringsmiddel om te beseffen dat 'de taal' nooit een vast gegeven geweest is. Natuurlijk weten we het als verlichte Nederlandstaligen: sinds *Hebban olla vogala* is een en ander gebeurd, maar we hebben toch moeite met taalveranderingen die zich live voor onze oren en ogen afspelen. Zeker worden er talloze fouten tegen de taallogica gemaakt, maar de geschiedenis toont aan dat heel wat fouten tot regel verheven worden, ook tegen de zin van individuele taalgebruikers. Het lijkt net democratie.

Nicoline van der Sijs is al decennia zeer actief op het gebied van etymologie en andere aspecten van de taalgeschiedenis. Ze heeft haar *Geschiedenis van het Nederlands in een notendop* van 2005 geactualiseerd en herschreven, en het resultaat is een boek dat prima leesbaar is voor de geïnteresseerde leek. Taalkundig jargon is zo veel mogelijk vermeden en waar nodig in de context verklaard en/of in voorbeelden geconcretiseerd. Dat wil niet zeggen dat het boek beneden de waardigheid zou zijn van mensen die een taal gestuurd hebben. Ook die kunnen er veel wetenswaardigs uit halen en na lezing weer gesterkt de bandeloosheid van

het dagelijkse taalgebruik tegemoet treden.

Van der Sijs beschrijft meer dan vijftien eeuwen uit de titel: ze begint met de prehistorie van circa 5000 voor Christus tot 500 era. Jagers-verzamelaars van onduidelijke herkomst en boeren uit het Midden-Oosten bewoonden Europa. In het derde millennium v.Chr. mengden Indo-Europeestellige groepen zich onder hen. Ze waren waarschijnlijk afkomstig uit de Zuid-Russische steppen tussen Zwarte en Kaspische Zee. Voor de wetenschappers is onduidelijk waarom de taal van deze immigranten dominant bleek. Mij lijkt dit een gevalletje omvolking en ik ben benieuwd hoe Thierry Baudet en zijn geestverwanten hierover oordelen.

Na het hoofdstuk over de prehistorie beschrijft Van der Sijs de ontwikkelingen in de Oudnederlandse periode van 500 tot 1150, de Middelnederlandse tot 1500, de Vroegnieuwnederlandse tot 1700, de Nieuwnederlandse tot 1900, de modern-Nederlandse tot 2000 en de opvallendste trends in de eenentwintigste eeuw. Telkens komen na een schets van de belangrijkste geopolitieke, economische en sociale ontwikkelingen de veranderingen in de taal aan de orde, van de kleine tot grotere taalelementen: klanken, spelling, woordvormen (verbuiging en vervoeging), woordvorming (samenstellingen, afleidingen, leenwoorden) en zinsbouw. Elk hoofdstuk

eindigt met een samenvatting.

Talen ontwikkelen zich van elkaar weg, maar tegelijk treden ook centripetale verschijnselen op. Door taalcontact beïnvloeden talen en dialecten elkaar onderling. Vanaf de zestiende eeuw groeide door de maatschappelijke ontwikkelingen de behoefte aan een standaardtaal. In toenemende mate bemoeiden geleerden zich met de taal door woordenboeken en grammatica's te schrijven. Deze taalkundigen hadden de neiging zich prescriptief op te stellen, mede gestimuleerd door taalgebruikers die naar normen zochten. Van der Sijs laat zien dat die voorschrijvende rol van taalkundigen belangrijk was voor de ontwikkeling van de standaardtaal, maar ook dat dat voornamelijk voor de schrijftaal gold en geldt. De spreektaal liet en laat zich veel minder sturen, ook al deden dominees, onderwijzers en andere influencers nog zo hun best. Van der Sijs betoont zich een aanhanger van een postmoderne taalkundige visie: de taal is van iedereen. De taalkundigen moeten geen taalpolitie spelen, maar alleen beschrijven en analyseren wat de taalgebruikers met de taal doen.

Van der Sijs maakt de grote lijnen goed zichtbaar, maar moet daarbij natuurlijk offers brengen aan de leesbaarheid en overzichtelijkheid. Ze geeft veel voorbeelden, maar biedt geen com-

plete registratie van alle veranderingen. Het boek heeft geen register en is maar beperkt bruikbaar als naslagwerk. Opzoeken is alleen mogelijk via de inhoudsopgave en de systematische indeling van hoofdstukken en paragrafen. Maar wie bijvoorbeeld wil weten sinds wanneer en waardoor de explosieve *g* van Duits *gut* en Engels *good* zich onderscheidt van de Nederlandse fricatief in *goed*, zoekt vergeefs.

Ik vind het jammer dat ook in dit boek de mythe overeind gehouden wordt dat het Nederlands geen (levende) naamvallen meer zou kennen: 'Zo zijn de naamvallen in het Nederlands en het Engels inmiddels verdwenen, maar komen ze nog steeds voor in het Duits' (p. 20). Dat is slecht voor het onderwijs in Duits als vreemde taal. Het geldt immers alleen voor de zelfstandige naamwoorden; bij de persoonlijke voornaamwoorden bestaat in het

Nederlands, Engels, Frans en andere talen een weliswaar gereduceerd, maar nog springlevend naamvallensysteem. Alleen hebben de Nederlandse grammatici om duistere redenen een complot gesmeed om de term *naamval* in dat verband dood te zwijgen, hetgeen vertekenend werkt zodra het Nederlands in vergelijking met andere talen en in historisch perspectief gezien wordt.

Van der Sijs signaleert de 'leegloop van het meewerkend voorwerp': 'Een oorspronkelijk meewerkend voorwerp maakt dus plaats voor een onderwerp' (p. 211). Heel consequent demonstreert ze dat in haar eigen Nederlands in een paragraaf over puristische nieuwvormingen: 'Dergelijke lange woorden waren geen lang leven beschoren' (p. 135). De taaladviesdienst van Onze Taal vindt dat het *was geen lang leven beschoren* moet zijn, maar natuurlijk is een advies nog geen voorschrift. Toch wed

ik dat Van der Sijs niet zo gauw zij waren of hij *was geen lang leven beschoren* zou schrijven.

Ze signaleert terecht dat ook heden ten dage 'zelfbenoemde taaladviseurs van alle leeftijden' actief zijn, deels onder zelfironische benamingen als #taalnazi of #taalpurist: 'Kortom: zelfs op Twitter wordt de standaardtaal-ideologie verbreed, en wordt de standaardtaal als norm gezien' (p. 241). Maar natuurlijk heeft ze gelijk met de observatie dat het gezag van de standaardtaalnorm tanende is en dat allerlei taalvariëteiten ruimte voor zich opeisen, vooral maar zeker niet alleen in de sociale media. Dat is niet per se een verloedering maar een verrijking. Daarvan geeft ze genoeg voorbeelden aan het eind van een goed geschreven, opwindend en tegelijk geruststellend overzicht: wat we nu beleven is nog niet het einde van de geschiedenis. EK ■

Big Wheel Theatre Company
European Tour
2020-2021

NEW WORKSHOP
THE POLLUTION SOLUTION

bigwheel.org.uk for all our language and literature workshops